

ВИКОРИСТАННЯ ОРНАМЕНТУ В ДИЗАЙНІ СЕРЕДОВИЩА ПАРКУ «ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ» НА ТЕРИТОРІЇ МАУП У КИЄВІ

І. О. Сидоренко, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

А. О. Балашова, магістр 2-го року навчання*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: i_sido@ukr.net

Анотація. Орнаментика є явищем культури, що відображає традиційне життя суспільства. Людина з давніх часів використовувала орнаментальні композиції для прикрашання ландшафтного простору. У мистецтві кожного народу на різних етапах стильового розвитку формувалися власні орнаментальні композиції, які залежали від будівельних матеріалів і конструкцій, на яких вони розташовані, та засобів технічного виконання. Їхню сукупність називають орнаментикою. Відображаючи формальні особливості того чи іншого стилю, стильових напрямків, течій, регіональних шкіл, вона носить історичний характер, має змістовні, сюжетні та ідеологічні навантаження.

В Українській історії доба древньої Трипільської культури відзначилась виникненням і формуванням трипільського орнаменту зі своїм особливим духовно-символічним змістом, що відбилося на всіх видах діяльності людини. Усвідомлення знакової системи орнаменту того часу дає нам конкретне уявлення про формування вірувань і традицій наших предків, що є важливим і знаковим для переосмислення життєвих орієнтирів сучасного суспільства.

Аналіз скульптурних елементів застосованих у парковій композиції на території МАУП у місті Києві, що заснований на глибокому вивченні археологічних знахідок часу Трипільської культури, надає можливість зробити висновки про важливість використання орнаментики для формування ландшафтних територій на сучасному етапі. Дані орнаменти можуть бути використані як елементи знакової системи, що надають території більш глибокого смислового навантаження і, прикрашаючи її, підсилюють відчуття зв'язку між різними історичними епохами.

Ключові слова: орнамент, орнаментика, дизайн середовища, паркова територія, Трипільська культура, елементи композиції.

Актуальність. Нагальність роботи пов'язана з необхідністю вивчення формування паркового середовища з використанням у дизайні традиційних

* Науковий керівник – кандидат сільськогосподарських наук, доцент І. О. Сидоренко

орнаментальних символів древніх культур, зокрема символів Трипільської культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження витоків орнаменту та його походженням займалися: Нікішенко Ю. І., Пустовалов С. Ж. [8], орнаментам, що відрізняються різноманітними мотивами, найбільш чітку класифікацію надав Волков Ф.К. [5], характеризували орнаменти за образотворчими мотивами Антонович Є. А., Захарчук – Чурай Р.В., Станкевич М.Є. [1].

Орнамент в архітектурі та монументальному мистецтві досліджував Тимофієнко В.І. [11]. Аналіз використання трипільських знаків у сучасному мистецтві проводили Целик Н.М., Бурдейна О.В., Гонта Л.В. [12], ієрогліфічну писемність трипільців – Відейко М.Ю. [4]. Дослідженню та тлумаченню трипільських логографічних символів присвячені роботи Паламарчука Є., Андрієвського І. [10]. Питання використання трипільського орнаменту в дизайні вивчала Васіна З. [3].

Мета дослідження – аналіз використання в стилістиці й композиції паркового середовища орнаментальних символів Трипільської культури.

Матеріали і методика дослідження – застосовано методи системного та порівняльного аналізу, а також методи класифікації. Інформаційною базою є: історіографічні, іконографічні, картографічні та письмові джерела, а також виконані матеріали натурних обстежень паркової території. У роботі використані методики класифікації орнаментів за Волковим Ф.К. [5]. Аналіз орнаментальних елементів доби Трипільської культури проведено за результатами досліджень логографічних символів Паламарчука Є., Андрієвського І. [10].

Результати дослідження та їх обговорення. Одним із ключових моментів формування паркового середовища є обрання певної стилістики його композиційних елементів. Основу будь-якого стилю становить однакова система художніх форм, породжених ідейною та методологічною спільністю, що виникла в певних соціальних і економічних умовах [11]. При формуванні

образної системи нового стилю орнамент є одним із найбільш важливих складових його елементів і засобів художньої виразності, які дають змогу безпомилково визначати належність до даного стилю будь-якого архітектурного пам'ятника або твору декоративно-прикладного мистецтва [1].

Особливого значення орнаментика набуває у формуванні стильових ознак паркових територій, ідейно-художнім задумом яких є демонстрація культурно-етнічних особливостей певних історичних епох. Для України однією з таких відомих історичних епох є доба Трипільської культури, що визнана унікальним культурним явищем у Європі IV – III тис. до н.е..

Перший період розвитку України є досить тривалим часовим відрізком, який охоплює період від початку людської цивілізації до культури східнослов'янських племен дохристиянської доби (VII – II тис. до н.е.). Трипільське суспільство пішло власним шляхом, створивши та розвинувши оригінальні для Старої Європи ритуали, в яких важливу роль відігравали певні символи, що дійшли до нас у вигляді орнаментальних композицій на давньому посуді та статуетках [3, 9].

Мистецтво кожного народу у своєму розвитку пройшло орнаментальну стадію. Зародження орнаменту пов'язується з періодом пізнього палеоліту, а найбільший його розвиток у доцивілізаційний час припадає на мідно-кам'яну (енеолітичну) добу. Трипільський орнамент – один із найдавніших, в його арсеналі використовуються численні мотиви: геометричні, рослинні, антропоморфні. Трипільські прокреслені й мальовані орнаменти на культових (обрядових) посудинах, інтерпретують, з одного боку, як лінійну графіку, а з іншого, – як кольоровий розпис [5, 7].

Головною особливістю орнаменту являється, те що він зв'язаний із конкретними предметами (будівлею, посудом, скульптурою, текстилем тощо) за масштабом, ритмом, колоритом, пропорціями та іншими виразними методами гармонізації. Природа, яка завжди слугувала головним джерелом створення орнаменту і є найкращим тлом для його сприйняття [13].

Символіка кольору в орнаментиці Трипілья є ще мало вивченим явищем. Проте результати аналізу трипільських орнаментів вказують на те, що для них характерні чотиричастинна симетрична побудова композиції та насичені яскраві колірні сполучення, побудовані здебільшого в теплій гамі (від жовтого до червоного) або на протиставленні контрастних кольорів – червоного і зеленого [7].

Загалом трипільське мистецтво було частиною життя, частиною різного роду магічних практик тодішньої людини, виконувало низку функцій: простого позначення (в обміні інформацією), апотропеїчну (захисту та оберігання), комунікативну (у зверненні до вищих, потойбічних сил, зокрема й під час супроводження померлого в інший світ), сакралізації та символізації простору. Деякі артефакти ставали об'єктом презентації певного образу (ідеї) або об'єктом поклоніння; інші використовували в системі первісної освіти та виховання [6].

Сучасне сьогодення українців потребує більш глибокого усвідомлення значення свого культурно-історичного надбання. Важливим елементом цього процесу є й ознайомлення з прадавньою Трипільською культурою. Саме тому особливого значення набуває необхідність вивчення стану існуючих садово-паркових об'єктів, що несуть ідею демонстрації і наближення до сучасних українців відчуття прадавності й глибини витоків утворення нашої нації.

Таким є і об'єкт нашого дослідження – парк Трипільської культури на території МАУП у м. Києві, в якому продемонстровані елементи, що представляють культуру зазначеної епохи. Розташований він по вулиці Фрометівській, загальна площа якого складає 3880 м². Парк створений у 2003 році за проектом Міжрегіональної академії управління персоналом (МАУП), Львівської Національної академії мистецтв (ЛНАМ) та Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМА).

Усі скульптури на території парку, що зазначені на план-схемі – це наближені до оригіналів і збільшені в пропорціях речі побуту, ритуальні речі та приклади архітектури трипільської доби, знайдені під час розкопок (рис.).

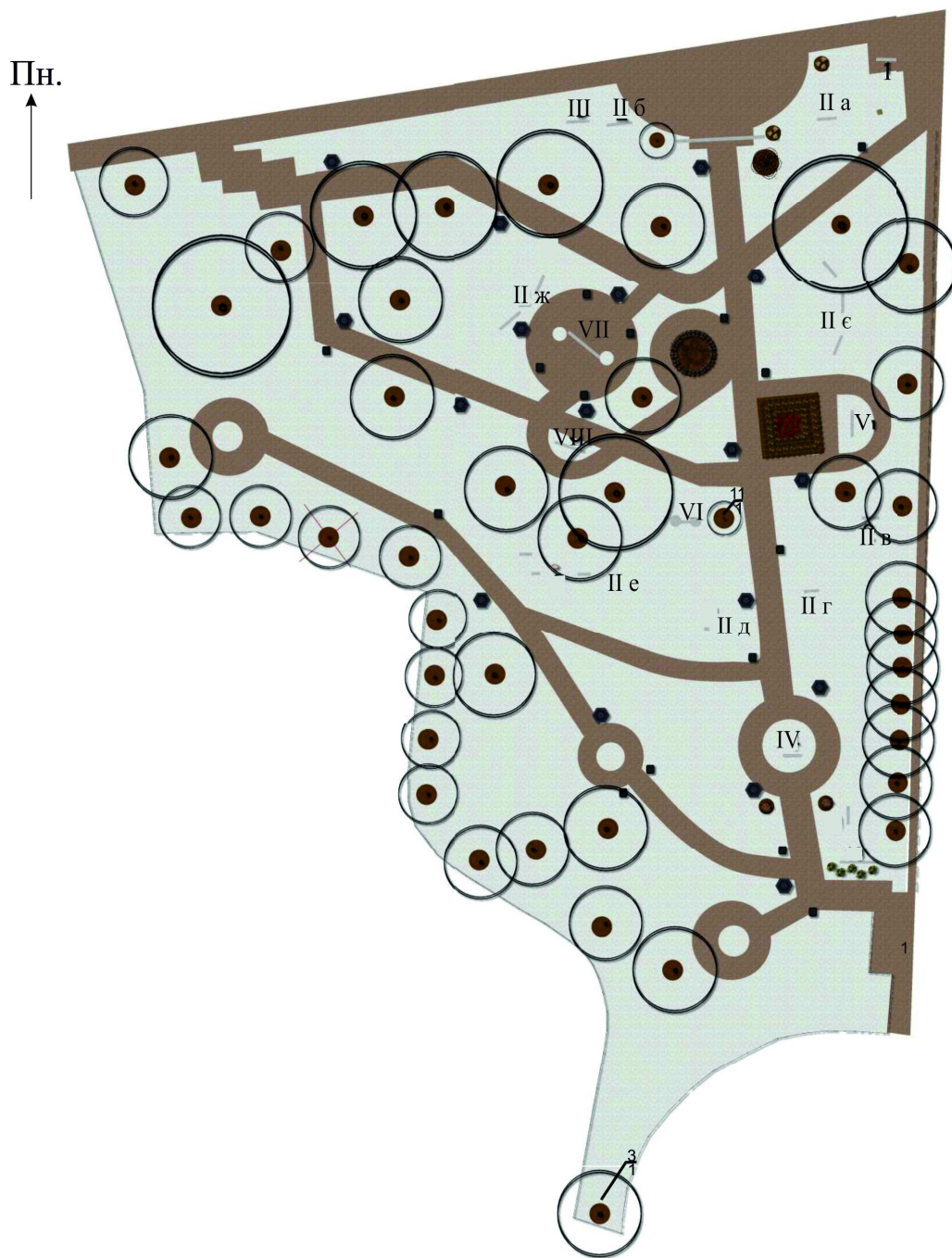

Рис. План-схема розташування скульптурних елементів парку Трипільської культури на території МАУП у м. Києві:

I – пам’ятник Вікентію Хвойці, II а-е – жіночі «теракотові» скульптури, III – скульптура богині родючості «Велика Матір усього сущого», IV– скульптура-тотем «Телець-бик на колесах», V – модель житла, VI – ритуальний посуд «Бінокль» VII – макет храму трипільців, VIII – зразок мальованої кераміки.

Елементи застосовані в парковій композиції, засновані на глибокому вивченні археологічних знахідок часу Трипільської культури, одним із

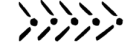
видатних дослідників якої був Вікентій Хвойка і пам'ятник якому є відображенням вшанування пам'яті про людину, що присвятила вивченню культури трипільців більшу частину свого життя. Саме подібні дослідження і дали змогу відтворити елементи побуту та прикладного мистецтва, що відповідали добі Трипільської культури та мали орнаментальний розпис, цікавий як для дослідників, так і для пересічних громадян (див. рис.).

Орнаменти в розписі теракотових скульптур, представлених жіночими теракотовими статуетками, імітацією трипільського храму та скульптурою «біноклів», що застосовані в парковій композиції, засновані на трипільській знаковій системі. Представлена орнаментика була проаналізована за результатами досліджень логографічних символів Є. Паламарчука, І. Андрієвського (табл.) [10]. Розуміння зашифрованих послань далекого минулого. На основі даного аналізу можливо зрозуміти, що хвилювало наших предків, і досягнути глибинне значення й розуміння присутності природного, вічного і космічного в їх житті.

У трипільських розписних орнаментах земля, вода (табл.) невидимо поєднані в одну систему з рослинами, тваринами і людністю даної місцевості та ґрунтом, що їх породив, вона носить на собі і харчує. Деякі трипільські скульптури супроводжуються рослиною символікою. Відомо, що божество являється також у вигляді рослини, бо є джерелом відродження та «вічного життя» [3].

Космічну структуру мають усі релігійні події трипільців, пов'язані з народженням та родючістю, а святенність жінки виходить від святенності Землі та Місяця. Усі трипільці були дітьми Матері-Землі. Вода, яку символічно зображували хвилястими стрічками, є носієм зародків життя, як і земля, в якій все швидко розвивається й дає плоди. Вода перебуває на початку та наприкінці космічного циклу.

**Аналіз орнаментальних елементів доби Трипільської культури в
скульптурах паркової території МАУП у м. Києві.**

Фото	Графічні знаки та їхнє значення	Фото	Графічні знаки та їхнє значення
 рис. (II є) Жіноча теракотова статуетка (сидяча)	 Зв'язок всього суцього Зміни Око, бачити Спіраль часу	 рис.(II б) Жіноча теракотова статуетка (сидяча)	 Око, бачити Підсумок лінії життя Ріки часу Зміни
 рис.(II в) Жіноча теракотова статуетка (стояча)	 Спіраль часу Ріки часу Оберіг	 рис.(II ж) Жіноча теракотова статуетка (сидяча)	 Зерно дозріває Тотем Мати
 рис.(II г) Жіноча теракотова статуетка (стояча)	 Сходи майбутнього урожаю Зміни Зерно дозріває Тотем	 рис.(II а) Жіноча теракотова статуетка (сидяча)	 Засіяне поле Знаки пам'яті Зміни
 рис.(II д) Жіноча теракотова статуетка (стояча)	 Ріки часу Урожай Підсумок лінії життя	 рис.(II е) Жіноча теракотова статуетка (стояча)	 Тотем Табу Оберіг
 рис.(VII) Макет храму Трипільців	 Початок і кінець	 рис.(VI) скульптура «Біноклі»	 Знаки пам'яті Підсумок лінії життя

Основні знаки, орнаментальних елементів доби Трипільської культури, що виявлені при аналізі скульптури паркової території МАУП у м. Києві відносяться до пошуку зв'язку усього сущого, філософського відношення до часу – у знаках ріки і спіралі часу; присутності вищого Я і його контроль над земним – у знаках ока; турбота про урожай – у знаках сходи майбутнього врожаю, урожай дозріває, засіяне поле, зерно дозріває; турбота про зміни в житті і природі – у знаках підведення підсумку життя; як бажання вплинути на події і їх перебіг – магичні знаки тотемів, табу і оберегів. Ця символіка в парковій території представлена орнаментальним розписом теракотових скульптур (див. рис., табл.).

Скульптури жіночих статуеток використаних в експозиції паркової території виготовлені на основі жіночих фігурок, що були знайдені у Бернашівці (67 екземплярів). Знайдені фігурки вирізняються мініатюрними розмірами, заввишки від 2 до 10 см, але жодна із них не надійшла до нас у непошкодженому вигляді. Всі фігурки виліплені з тонкоструктурної глиняної маси з одного шматка глини. Серед них є сидячі й стоячі, останні нагадують фігуру птаха. Теракоти виконано в умовно-натуралістичному стилі, всі вони мають дуже пишні стегна. Окремі фрагменти походять від статуеток змодельованими рисами обличчя або руками, які відтворюють ритуальні жести. Тільки два фрагменти статуеток було прикрашено заглибленою орнаментациєю, причому у однієї із них модельоване обличчя. Інші фігурки позбавлені орнаменту, але є підстави вважати, що вони могли бути розфарбовані після випалу червоною вохрою на білому тлі. Однак розпис цей, нанесений після випалу та погано закріплений, не зберігся [2].

Використання в парковій композиції скульптур, що базуються на збільшених у розмірах трипільських статуетках, надає можливість привернути до них увагу в ландшафтному просторі, а також і більш ретельно розглянути їх орнаментику. Теракотове фарбування скульптур і можливість прочитання орнаменту створюють ефект домінування у зоні експозиції трипільської

орнаментики, що утаємничує минуле і прагне своєю системою знаків передати нам знання наших предків.

Глибоке відчуття законів гармонії, природня інтуїція краси, творча уява і смак у постійному процесі пізнання істини створили особливі стильові канони мистецтва епохи Трипілля, які охарактеризувати як «пластичний символізм».

Відчуття ритму орнаментальних композицій, які несли в собі не тільки пластично-гармонійні високохудожні якості, а й системи конкретної оповіді релігійних ритуалів, лягло в основу розпису керамічного посуду, інтер'єрів житла, декорування одягу.

Складені в логічно-послідовну систему знаки-символи, повторюючись, створюють пластичну композицію нескінченності життєвих процесів – орнамент життя. Формування стилістики трипільського орнаменту з його духовно-символічним змістом відбилося на всіх видах художньої діяльності людини.

Висновки. Розглянута паркова територія належить до виставково-етнографічних, створених на відтворенні елементів життя, побуту та використанні орнаментики відповідного часового періоду, що належить до періоду Трипільської культури.

Розглянувши основу знакової системи трипільських орнаментів, можливо віднайти джерело, що надихає на його використання в композиції ландшафтних об'єктів. Трипільський орнамент може слугувати основою для створення орнаментальних квітників, партерів, рабатов, лабіринтів, топіарних форм, використовуватись у елементах мощення, декорування стін, малої архітектури, скульптур, прикраси фасадів будинків, фресок, мозаїки, вітражів, кованих елементів.

Ці орнаменти також можуть бути використані як елементи знакової системи, що надають території більш глибинного смислового навантаження і, прикрашаючи її, підсилюють відчуття зв'язку між різними історичними епохами.

Список використаних джерел

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1993. 272 с.
2. Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. «Трипільська культура Спогади про золотий вік». Харків : «ФОЛІО» 2007. 96 с. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Burdo_Nataliia/Trypilska_kultura_Spohady_pro_zoloty_vik.pdf
3. Васіна З. Вбрання племен трипільської культури. Культурно-історичний портал Спадщина предків URL: <http://spadok.org.ua/trypillya/vbrannya-plemen-trypilskoj-kultury>
4. Відейко М. Ю. Шляхами трипільського світу. Київ : Наш час, 2007. 296 с. (Сер. «Невідома Україна»)
5. Волков Ф. К. Отличительные черты южнорусской народной орнаментики. *Труды III Археологического Съезда в Киеве*. 1878. Т. 2. С. 318–326.
6. Годенко-Наконечна О. П. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства (доктора філософії). Трипільська орнаментика: типологізація, інтерпретація, семантичні, художні та функціональні особливості. К., 2017. 287 с.
7. Історико-культурологічні аспекти семантики кольору. URL: https://www.koloristika.in.ua/t_kak.php
8. Нікішенко Ю.І. Методологічні особливості роботи з орнаментом як етнокультурною категорією. *Наукові записки. Теорія та історія культури*. 2005. Том 40. С. 4–9.
9. Орнаментация в Українському народному мистецтві URL: https://pidruchniki.com/15100827/kulturologiya/vidminnist_mizh_ornamentalnistyu_dekorativnistyu
10. Паламарчук Є., Андрієвський І. Трипільські логографічні символи та їхнє тлумачення. «Зорі Трипілля» (2-ге видання) видавництво «Теза». Вінниця, 2005. 34 с. URL: http://ua-ukraine-ua.blogspot.com/2012/03/blog-post_20.html
11. Тимофієнко В. І. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття. Академія мистецтв України; Інститут проблем сучасного мистецтва. К.: Видавництво Інституту проблем сучасного мистецтва. 2002. 472 с.
12. Целик Н. М., Бурдейна О. В., Гонга Л. В. Використання трипільських знаків в сучасному мистецтві. КЗ «НБК:ЗШ І-ІІІ ст. гімназія №23 ВМР»1. 2019. 4 с.
13. Що таке орнамент та його різновиди URL: <http://royalexclusive.com.ua/ua/vyroby-z-biseru/scho-take-ornament-ta-yogo-riznovydy-a19/>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОРНАМЕНТА В ДИЗАЙНЕ СРЕДЫ ПАРКА «ТРИПОЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ» НА ТЕРРИТОРИИ МАУП В Г. КИЕВЕ

И. А. Сидоренко, А. А. Балашова

Аннотация. Орнаментика является явлением культуры, которое отображает традиционную жизнь общества. Человек с давних времен использовал орнаментальные композиции для украшения ландшафтного пространства. В искусстве каждого народа, на разных этапах стилевого развития формировались собственные орнаментальные композиции, которые зависели от строительных материалов и конструкций, на которых они расположены, и средств технического выполнения. Их совокупность называют орнаментикой. Отобразив формальные особенности того или другого стиля, стилевых направлений, течений, региональных школ, она носит исторический характер, имеет содержательные, сюжетные и идеологические нагрузки.

В Украинской истории время древней Трипольской культуры отмечилось возникновением и формированием трипольского орнамента со своим особым духовно-символическим содержанием, которое отразилось на всех видах деятельности человека. Осознание знаковой системы орнамента того времени дает нам конкретное представление о формировании верований и традиций наших предков, которые есть важным и знаковым для переосмысления жизненных ориентиров современного общества.

Анализ скульптурных элементов примененных в парковой композиции на территории МАУП в городе Киеве, который основанный на глубоком изучении археологических находок времени Трипольской культуры предоставляет возможность сделать выводы о важности использования орнаментики для формирования ландшафтных территорий на современном этапе. Данные орнаменты могут быть использованы как элементы знаковой системы, которые придают территории более глубокой смысловой нагрузки и украшая ее усиливают ощущение связи между разными историческими эпохами.

Ключевые слова: орнамент, орнаментика, дизайн среды, парковая территория, Трипольская культура, элементы композиции.

ORNAMENT APPLICATION FOR DESIGN OF THE PARK «TRYPILSKA CULTURE» AT THE TERRITORY OF MAUP IN KYIV

I. O. Sidorenko, A. O. Balashova

Abstract. Ornamentation is a cultural phenomenon that reflects the traditional life of society. Man has used ornamental compositions to decorate the landscape space since ancient times. Each nation's ornamental compositions in the art were formed at different stages of stylistic development, which depended on the building materials and structures on which they were located, and the means of technical execution. Their set is called ornamentation. Reflecting the formal features of a

particular style, style trends, currents, regional schools, it has a historical character, has a content, story and ideological load.

In Ukrainian history the days of ancient Trypillian culture were marked by the emergence and formation of the Trypillian ornament with its special spiritual and symbolic meaning, which was reflected in all kinds of human activities. Awareness of the ornament sign system of that time gives us a specific idea of the formation of our ancestors' beliefs and traditions, which is important and significant for the rethinking of the life guidance of modern society.

The analysis of the sculptural elements used in the park composition on the territory of MAUP, also IAPM or IRAPM, in the Kiev city, based on a deep study of archaeological findings of the Trypillian culture time, gives an opportunity to draw conclusions about the importance of ornamentation usage to form landscape areas at the present stage. These ornaments can be used as elements of a sign system that give the territory a deeper meaning and load enhancing the sense of connection between different historical eras

Keywords: *ornament, ornamentation, environment design, park territory, Trypillian culture, elements of composition.*